

LÁTOGATÁS DON SALVADORNÁL

■ Régi leveleket forgatok, hatvan éve kapott leveleket. Találok köztük egyet hajdani jóbarátoimtól, dr. L. Andrástól (később politikai okokból elidegenedtünk egymástól), amiben megköszöni, hogy elküldtem neki Salvador de Madariaga *Elyziumi mezők* (Elysian Fields) c. angolul írt könyvét. Ez egy élénk, túlvilágon játszó dialógus volt, amit Don Salvador még 1937-ben rakott össze, aztán vagy húsz évre rá újra kiadta a londoni Allen&Unwin kiadó. A könyvben hat történelmi személyiség beszélget szellemesen a világ problémáiról: Stuart Mária, Voltaire, Washington, Goethe, Napóleon és Karl Marx. Közülük Goethe látszott a legbölcsebbnek, nekem is ő tűnt a legrokonszenvesebbnek, meglehet, ezért küldtem el a könyvecskét budapesti barátomnak.

Erről aztán eszembe jutott 1957-es látogatásom Madariagánál, ennél a rendkívül művelt és sokoldalú írónál és történésznél, aki Oxfordba érkezésünk idején már huszadik évét töltötte emigrációban. Alighanem írt egy cikket a magyar forradalomról, mindenesetre Arthur Koestler, Ignazio Silone és mások mellett az ő írásait is felfedeztem első oxfordi tanulóévemben. Don Salvador történelmi kutatásaiban szívesen foglalkozott nemzetkarakterológiával, rátapintva egy-egy nemzet „jellemére”, erős oldalaira és gyengéire.

Madariagához Max Hayward, oxfordi tanár-barátunk vitt el bennünket Sándor András („András Sándor”) barátommal. A spanyol diplomata akkor Headingtonban, Oxford egyik külső kerületében, kertvárosában lakott. Érkezésünkkor szélesre tárta az ajtót, mosolyogva fogadott bennünket – fürge járású, köpcös, szemüveges, kopaszodó úrral találkoztunk, aki akkor már hetven körül járhatott, és ezekkel a szavakkal üdvözölt:

– Maga magyar, igaz? És ugye, költő?

Kicsit zavarba jöttem a kérdéstől. Valóban írtam verseket, meg is jelentek a magyar lapokban, első kötetemre már szerződésem is volt a Magvetővel, de gyors távozásom után a kiadó érthető okokból letett arról, hogy kiadja verseimet. De azért nem tudtam megállani, hogy vissza ne kérdezzek:

– Ezt honnan tetszett tudni?

Don Salvador huncut mosollyal közölte, hogy én vagyok a második magyar (férfi), akivel életében találkozott, és hát az első is költő volt. Megkérdeztem, hogy hívták.

– Babits Mihálynak.

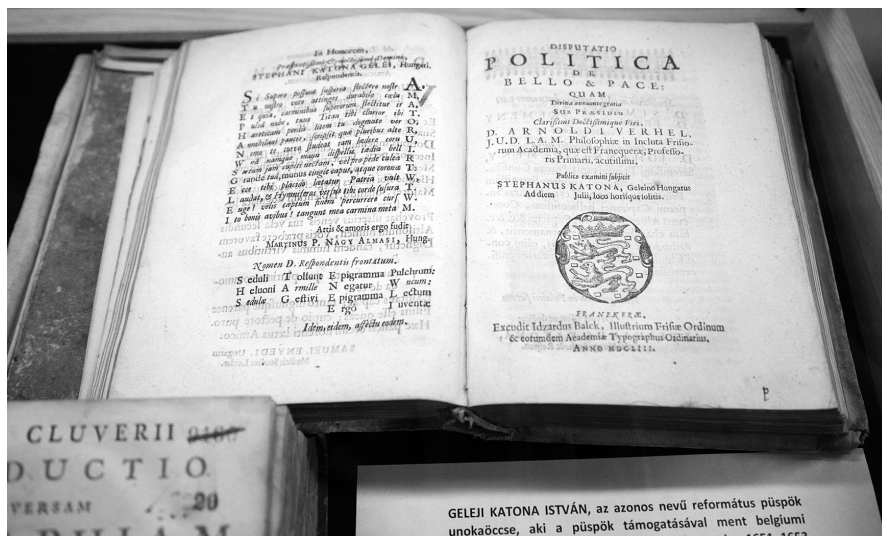
Mulattunk ezen Andrással, pár szóval elmondtuk Maxnak, ki volt Babits. Beljebb kerültünk, a házigazda hellyel, teával és süteménnyel kínált. A teát nem ő, hanem egy hölgy hozta be, akiről csakhamar kiderült, hogy Madariaga titkárnője, és magyar. Akkor még nem jegyeztem meg a nevét, de most már tudom: Székely Emiliának hívták, és Don Salvador hosszú együttélés után csak 1970-ben vette feleségül. Vele nemigen beszélgettünk, diszkréten háttérbe húzódott, hagyta a férfiakat politizálni.

Mert amennyire emlékszem, Don Salvador főleg a magyar forradalomról kérdezett engem, inkább engem, az angolul beszélő magyart (András csak Oxfordban kezdett tanulni angolul), ahhoz fűzött találó megjegyzéseket. Jól beszélt angolul, enyhe „kontinentális” kiejtéssel (egyébként spanyol anyanyelve mellett franciául is folyékonyan beszélt és fogalmazott), s ami politikai véleményünket illeti, az is

általában megegyezett. Madariaga autentikus liberális gondolkodó volt, aki megértette, de elutasította a leninizmussal megfejtelt marxizmust és annak torzszülöttjét, a fasizmust-nácizmust is. Nekem akkor még bizonyos illúzióim voltak a demokratikus szocializmust illetően, de eszmei vitára nem került sor. Viszont egyvalamit azért elmulasztottam: elfelejtettem Don Salvadort kikérdezni az emigrációt illető tapasztalatairól. Igaz, ő a polgárháború elől emigrált, én meg a szovjet csapatok által megszállt Magyarországról jöttem el – merőben másfajta élményekkel és tapasztalatokkal.

Egy dologra viszont határozottan emlékszem: Lorca is szóba került. Az én nemzedékemnek Federico García Lorca, a költő és drámaíró neve összefonódott Radnóti Miklósséval, hiszen Radnóti szemében Lorca sorsa magát a huszadik századi költősorsot szimbolizálta – „költő voltál, megöltek ők” – ahol a névmás nemcsak azokra a francoista milicistákra utal, akik Lorcát egy Granada mellett úton többedmagával kivégezték, hanem minden totalitárius rendszer költőgyilkosaira. Lorcát emlegettem tehát, amitől Don Salvador szeme felcsillant, és távozásunk előtt megajándékozott egy kis nyomtatvánnyal, saját hosszú versével Lorcaról. Ezt az *Elégia García Lorca halálára* c. művet Madariaga még 1938-ban írta New Yorkban, s bár nem tudtam spanyolul, azért szótárral pár sorát sikeresen kiböngészttem: „Federico, / hang és ének, legenda és varázs” – foglalta össze Don Salvador azt, ami ebből a fiatalon meggyilkolt, mélyen spanyol, de ugyanakkor igazán modern költőből az utókornak fennmaradt. Így hát látogatásunk Headingtonban Babis nevével kezdődött, és Radnótin át García Lorca emlékével ért véget.

Gömöri György

GELEJI KATONA ISTVÁN, az azonos nevű református püspök unokaöccse, aki a püspök támogatásával ment belgiumi...